

PAPER DETAILS

TITLE: Süleymaniye`de Bayram Sabahi

AUTHORS: Nihad BANARLI

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/162481>

İ S T A N B U L

YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Revue de l'Institut des Hautes Etudes Islamiques

SAYI II

İ S T A N B U L
EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
1 9 6 4

SÜLEYMÂNİYE'DE BAYRAM SABAHI

Nihad Sâmî Banarlı

XX. asır Tür edebiyatının, engin destan ruhuyla söylenmiş muhteşem bir manzûmesi de *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* şiiridir. 6 bölüm ve 86 mısra tutarındaki bu dînî-millî manzûme, bilhassa *Malazgird*'den bu yana, Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'nde yerleşen *Türkiye Türk-lüğü*'nün şiiridir.

Bu şiirin zevkine varmak için onu okumak veya dinlemek yeter. Ancak şiirin rûh ve mâna âlemine girmek, onu meydana getiren *tefek-kür heyecânı*'na varabilmek için duyulması, düşünülmesi, bilinmesi gereken noktalar vardır. Bunların başında *Yahya Kemal*'in, *Türk Tarihi*'ne özel bakışı gelir. Yahya Kemal, *Türk tarihini* başlıca iki bölüm dahilinde düşünür. Bunlardan biri, başlangıçtan *Malazgird*'e kadar *Türk tarihi*, ikincisi de *Malazgird*'den bu yana *Türkiye Târihi*'dir. Büyük saire göre bizim en mühim târihimiz bu ikincisidir. Çünkü bu tarih, eski Orta Asya topraklarından ayrı ve tamâmiyle yeni bir vatanda, yeni bir târih ve coğrafya kaderi içinde meydana gelmiştir. Yeni târih, başta Türklük, İslâm îmânı ve vatan coğrafyası olmak üzere, *Türkiye Türklüğünü* meydana getiren daha nice unsur ve faktörlerin aziz bir sentezidir.

Bir konuşmasında: “Daha derine gitmek ve demek lâzımdır ki vatandaşları zâten o vatan meydana getirmiştir. Havasıyle, suyuyle, kırıları ve dağlarıyla, sabahları ve geceleriyle, bilhassa vatandaşlara kendini müdafaa ettirmesiyle hal-hamur olmuştur”.

‘Meselâ Yozgad, bir hudut için kaç şehid vermiştir? Vatan dâhilinde yetişenlerin şarkıları, birbirine benzemiyen kaç yerde okunmuştur? Birbirine uzak olan yerlerde kaç âile evlenmiş, kaç kan karışmıştır? *Türk vatani yalnız kaderin, yalnız onu kuran mü'minlerin, onun uğrunda ölenlerin ve ıstırap çekenlerin, onun havasında yaşayan, onun toprağında çift sürenlerin; onun sînesinde nişanlanan; evlenen ve nesiller yetiştiren*

renlerin; yalnız ve yalnız onun havasını, iklimini, hâtıralarını edinmiş olanların.. üzerinde yaşadıkları topraktır” diyen şair, işte bu sentezi ifâde etmiştir.

Yahya Kemal’i böyle bir vatan ve böyle bir târîh anlayışına götüren düşünce, coğrafyanın bir milletin kaderi üzerindeki büyük tesiridir. Bir milletin târihini, yaşadığı coğrafyadaki kaderi içinde incelemek de geçen asırdaki Fransız târihçiliğinin vardığı merhaledir. Fransa’da Michelet, Fustel de Coulanges ve Camille Jullian gibi tarihçilerin birbirlerini bütünlüyle vardıkları bu anlayış, bilhassa Fransız milliyetinin aranışında müsbet netice vermiştir.

Bunlardan Camille Jullian’ın bir târif cümlesi de bu görüşü şöyle ifade eder: *Le sol de la France, en mille ans, a créé le peuple Français*: Fransız milletini bin yılda Fransa’nın toprağı yarattı².

Çünkü Fransa’nın toprağı, başta Cermenlerin Teutons koluna mensup Franklar olmak üzere, burada yerleşen kavimlerin, Lâtin kültürünün ağır basmasıyla lâtinleşerek yepyeni bir milliyet meydana getirmesinde bir pota vazifesi görmüştür. Yeni milliyetin dili, kültürü hattâ mizacı ve herşeyi bu toprak üzerinde meydana gelmiştir.

Malazgird’den sonraki Türkiye Tarihi, şüphesiz, Fransız topraklarında doğan yeni milliyete aynen benzemez. Fakat coğrafyanın bir milletin tarihî kaderi üzerinde oynadığı büyük role dikkati çeker. Çünkü Türk milleti Türkiye topraklarında türklükten uzaklaşmamış, aksine, yeni vatan toprakları, türklüğün üstün vasıflarını büyük ölçüde geliştirme yolunda aziz vazife görmüştür. Türkiye topraklarının milletimizin eliyle işlenmiş bütün yeni manzarası, şehir ve köy dekorları, minâreler, kubbeler, sivri kemerler, çadır sayvanı saçaklar ve bu vatan üzerinde dünya ölçüsünde büyük işler görmeğe muvaffak olmuş ecdad ve evlâdlarıyla bütün türkler bu hakikatin aziz hatıraları ve canlı örnekleridir. Türklük yeni vatanda türkçeyi dünyanın en güzel sesli dillerinden biri hâline koymuş, bu vatanda sayısız benzerlerinin en güzel örneği olan Süleymâniye Camii gibi âbideler yüceltmiş, velhasıl tarihte ve coğrafyada ilk defa Türkiye topraklarında, *tam mânâsıyla yerleşerek*, ebedî vatan kurmuştur.

Yahya Kemal’in bu cümlelerle hulâsaya çalışılan böyle bir kanaate varması bir tesadüf neticesi değildir. Şâirimizin büyük bir şiiri besliye-

1) Nihad Sami Banarlı, Yahya Kemal Yaşarken, İst. 1959, s. 22, 23.

2) Nihad Sami Banarlı, Yahya Kemal’in Hâtıraları, İst. 1960, s. 46.

cek bir kültür ve tefekkür seviyesine varmak için, daha Fransa'daki tahsil yıllarında bilgiyle ve metodla çalıştığı; bunun için ciddi şekilde zihin yordduğu bizzat kendisi tarafından şöyle belirtilmiştir:

"Bir gün, bir mecmuada, *Fustel de Coulanges*'in esaslı tilmizi olan profesör ve müverrih *Camille Jullian*'ın bir cümlesini okudum. Bu cümle benim, milliyetimizin ve vatanımızın teşekkülüne dair dağınık düşüncelerimi birdenbire yeni bir istikamete sevketti. *Camille Julian*'ın cümlesi şuydu: "Fransız milletini, bin yılda, Fransa'nın toprağı yarattı".

"Düşünmeğe başladım: Acaba bizi de Malazgird'den, 1071 den sonraki sekiz yüz senede Türkiye'nin toprağı yaratmamış mıydı? Bu cümleyi, Saint Paul'un Şam yolunda Hz. İsa'yı görerek: "Quo Vadis, domine?" sesini duymasına benzettim".

"Çünkü bu cümle, kafama birdenbire yepyeni bir ufuk açmıştı. Artık miliyetimize dair fikirlerim bu cümlenin ilham ettiği noktada birleşiyordu".

"Bu noktadan hareket ettim".

"Artık benim için 1071 den evvelki devirlerimiz kablettârih, fakat 1071 den sonraki devirlerimiz târihtiler: Selçuk ve Osmanlı asırlarında Anadolu, Rûmeli ve İstanbul'a, manzara ve mimârî itibariyle verdiğimiz şekli; lisânın yeni tecellisini; devlet ve medeniyetimizin yeniden yaratılış ve yürüyüşünü, sanâyiimizin, hâricîten bir çiviye bile muhtaç olmasızın, vatanın toprağından ve milletin eliyle yapılışını; ordumuzun bütün silâhlarını, donanmamızın beşyüz sene, bütün tahta, demir ve yelkenleriyle kendi elimizden çıkışını; hâsılı bütün bu terkibi, şedid bir hayranlıkla idrâke başlâdım".

"Ancak bunu duymak ve hayâl meyâl görmek kâfi değildi. Yakından bilmek lâzımdı. Bilmek için de en sağlam vesikaları birer birer okumağa ihtiyaç vardı".

"Fustel de Coulanges, Fransa'nın yaratılışını tedkike girişmişti. Bu usûlde bir tedkikin Türk vatanına tatbikini özlüyordum. İstiyordum ki

3) Bir hıristiyan efsanesine göre, Hz. İsa'nın havârisi Saint Petrus, Neron'un zulmünden kurtulmak için Roma'dan kaçarken Appienne yolunda bir nur huzmesi hâlinde karşısına çıkan Hz. İsa'ya: "Quo vadis domine: Hazret nereye gidiyorsun?" diye sormuş. Hz. İsa da ona: "Sen kuzularımı bırakıp uzaklaştığın için, ben tekrar, çarmıha gerilmek üzere Roma'ya gidiyorum." cevâbını vermiş. Bk. aynı eser. s. 47.

milliyetimizin tedkiki hiçbir zaman inkâr edilemeyecek böyle sağlam vesikalarla tahlil ve terkip edilsin. O kadar ki asırlarca, Türk nesilleri, bir vesikadan bir sâniye bile şüphe etmesinler⁴”.

Böyle bir bilgi, metod ve düşünceyle araştırarak, Yahya Kemal, o neticeye varmıştı ki: “*Türkiyemizin, mîmârîmizin, mûsikîmizin, güzel yazı sanatımızın, şehir dekorlarımızın ve diğer büyük küçük, bütün sanatlarımızın vâsıl oldukları terakki, en çok, Rum Selçukîleri Anadolu’ya yerleştikten sonra ve Osmanlı asırlarında olmuştur. Bu muazzam terkip, Rumeli ve İstanbul, anavatanla yekpâre bir kütle olduktan sonra, hâsılı, Yeni Türk vatani, yeni şartlar içinde, milliyetimize yeni bir şekil verdikten sonra meydana gelmiştir*”⁵.

*
**

Süleymâniye’de Bayram Sabahı şiirindeki:

*Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türk oğlu
Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu.*

Mısralarının sırrı işte bu satırlardadır. Ancak bu satırları okuyarak, şairin Anadolu’dan ve İslâmiyetten önceki Türk tarihiyle bir ilgi azlığı içinde bulunduğu neticesini çıkarmak yanlış olur. Şu satırlarda bu gerçeği aydınlatacak çizgiler vardır: “*Kendi Gök Kubbemiz*, aziz şair Yahya Kemal’in, asrımızın türkçesiyle söylediği şiirlerini bir araya toplayacak kitabın adıdır. Üstad, *Süleymâniye’de Bayram Sabahı*’nın bir mısramda geçen bu adı çok severdi. Yahya Kemal’e göre Kendi Gök Kubbemiz, onun bütün şiirini ve bizim şiirdeki millî semâmızı ifâde eden isimdi. Bu ismi âdeta kıskanırdı. Bir gün: “Sizin şiir kitabınızın adı, Oğuz Han’ın Türk halkına hitâbesindeki ruhla birleşiyor” demiştim. Oğuz Destanı’ndaki o manzûm söyleyişi bugünkü türkçeye çevirmemi istedi. Açıklyarak çevirdim: “*Yurdumuzu öylesine genişletelim ki onun üzerinde kurulacak çadır, ancak gök kubbesi olsun*”.

En tatlı gülüşüyle: “*Ah canım.. diye güldü. Demek ben şiirde Oğuz Han’ın devlet kuruluşundaki millî uslûba varmışım*”.

Hakikat buydu. Yahya Kemal, şiiri, Oğuz Han’ın ve Osmanlı fâti-

4. Yahya Kemal’in Hâtıraları, Yahya Kemal Enstitüsü yayınlarından. İst. 1960, s. 47-48.

5) Yahya Kemal Yaşarken. s. II.

İerinin devlet kuruluşlarındaki üslûpla söylemiş, ancak *kendi gök kubbe-miz*'le örtülecek genişlikte bir millî şiir yaratmıştı⁶. Fakat büyük fikir adamı, eski Türk târihini, tûller arkasında görülen güzellikler gibi, yarını müphem bir manzara hâlinde görüyordu. Fransa'daki târih tahsil ve araştırmaları ve ilim anlayışı, ona, herhangi bir tarihi gerçeği en doğru vesikalarıyla bilmedikçe onun üzerinde söz söylememek ihtiyâtını vermişti: "*Bana bütün Asya'daki türklüğü aramak ve bulmak hayli müphem bir çalışma gibi görünüyordu. Lâkin Türkiye'deki Türklüğün yeni vatana ne zaman, nerelerden geldiğini; Anadolu'ya geldikten sonra da nasıl tekevvün ettiğini şedid bir arzû ile öğrenmek ve bilmek istiyordum. Elimdeki firenk kitapları bu hususları ya müphem bırakıyor yahut bizi acemlerle karıştırarak hattâ Acem zannederek işi büsbütün karıştırıyordu. Bizim yeni vatandaki tekevvünümüzü bize yine türkçe eserler sezdirecekti*".

**

Süleymâniye'de Bayram Sabahı, bir Ramazan Bayramı sabahında İstanbul'un Süleymâniye ufkunda, bütün manzaranın *İstanbul mâvisi* bir renk almasıyla başlar. Sabahın oluşu, bir taraftan şehri, bir taraftan da şairin gönlünü her an biraz daha aydınlatır.

Bu aydınlıkta, Türkiye topraklarında dokuz asırdan beri yaşamış, sonra rûh olmuş atalarla, bugün hayatta olup onların bıraktığı vatanda bayram yapanların hepsi birden görünür.

Şâir, kendi gök kubbemiz altında dinî bir bayramın bütün târihini ve bütün mâneviyâtını yaşamaktadır. Karşısında bizim en büyük sanatımız bilinen mimârîmizin şaheseri, *Süleymâniye Câmii* vardır. *Süleymâniye Câmii* bir timsâldir. Bu timsâl, bizim Anadolu ve Balkanlar Türkiye'sindeki *millî üslûb*'umuzun mimârî sanatındaki şahlanmasıdır. Bu esevin, bütün Türk-Osmanlı mimârîsinde görülen en dikkate değer zafetir, ufukları kapatmadan yükselişidir. Nice mimârî âbidelerin kurtulamadıkları *duvar bina* olmak heyûlâlığı, *Süleymâniye'de* görülmez. Kubbe yuvarlaklığı; Anadolu'nun dumanlı dağlarını andıran, birbiri üzerine yasslanmış yarım kubbe'lerle minâreler arasında aydınlanan boşluklar, bu âbideye hem büyüklük, hem azamet, hem de şeffaf bir cisim gibi, arka ufuklarını görmemize mâni olmayan bir manzara yumuşaklığı vermiş-

6) Bk. Nihad Sami Banarlı, *Kendi Gök Kubbemiz* (hakkında) *Hürriyet Gazetesi*, 27 Aralık, 1958.

tir. Bir ufuk şâiri olan Yahya Kemal'in ve durmaksızın ufuklar ötesini görmeğe koşmuş, akıncı Türk rûhunun özlediği mimârî budur. *Yahya Kemal*, Süleymâniye Câmii için böyle bir yer seçen mîmarın zevkine ve san'atına bu bakımdan da hayrandır:

*Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi,
Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi.*

derken, o'nun bu anlayışını düşünür. Yere göre eser yapmak ve esere göre yer seçmek de yine bu mimârînin bir özelliğidir. Yukarıki mısraların bu şekli almadan önceki:

Bakabilsin diye sonsuzluğa her yerden iyi

mısraında da her iki mânada bir sonsuzluk düşünülür: İlâhî sonsuzluk ve o çağlar Türklüğünün aşmadan duramadığı ufuklardaki sonsuzluğun tadı.

Yahya Kemal, dinî Türk Mîmârîsine *Süleymâniye Câmii*'ni kazandıran mukadderâtın da farkındadır. Çünkü bu dikkate değer sebep olmasaydı, belki Süleymâniye Câmii de olmayacak ve Türklük, kendi millî kudretini tarihte ve coğrafyada en iyi tecellî ettiren bu muhteşem âbideden mahrum kalabilecekti. Bu noktayı bizzat şöyle anlatır: "*Türk mîmârîsinin, İstanbul'da Süleymaniye Câmii gibi bir eser kazanmasında kaderin te'siri olmuştur: Kanûnî Sultan Süleyman, kendisi için önce Şehzâde Câmii'ni yaptırıyordu. Eğer bir hâdise zuhur etmeseydi, muhtemelen, bugünkü Şehzâde Câmii'nin adı Süleymaniye olacak ve Süleymaniye Câmii de yapılmıyacaktı. Kanûnî'nin büyük Şehzâdesi Mehmed, bu sırada öldü. Kanûnî, bu şehzâdesini bir de Şehzâde Cihangîr'i çok severdi. Şehzâde Mehmed ölünce yapılmakta olan câmii'nin Şehzâde Mehmed adına bitirilmesini emretti. Kendisi de bu evlâdı için:*

Şehzâdeler güzîdesi Sultan Mehmedim

mısraını târîh düşürdü. Bu târihin söylenişinden de anlaşılacağı gibi Mehmed'in ölümü, Kanûnî için derin sızı olmuştur. Fakat aynı ölüm, Türk mîmârîsine de Süleymaniye Câmii gibi, gerek yeri gerek kuruluşu itibariyle bir şâheser kazandırmıştır".

Süleymaniye çevresinde, Yahya Kemal bakmadan önce hiç kimse tarafından görülmemiş, mahşerî bir topluluk birikiyordu. Bu gelenlerin daha azı canlı, yaşayan, hayatta olan türklerdi. Fakat daha çoğu, sayılamıyacak kadar çoğu, geçmiş asırlar içinde ölmüş, rûh olmuş ve şimdi birer şeffaf beden, birer kanadlı görünüş halinde bayram namazı kılmaya, Tekbir sesi duymaya gelmiş, eski *rûh orduları*'ydi: Ecdad ruhları, ışıktan vücutlarıyla göklerden iniyor ve muhteşem mâbedin kubbesine birikiyordu. Hani bir inanış vardı: Temiz ve ihlâslı ruhlara Kadir Gecesi'nde göklerin kapıları açılırdı. Böyle bakışlar, gök kubbesinde herkesin göremeyeceği ilâhî aydınlıklar, renk renk ve kandil kandil ışıklar görürlerdi.

Bu bayram sabahı, sanki ecdad ruhlarının yaşadığı, uhrevî âlemin kapısı açılmıştı. Büyük zaferlerle neticelenmiş, eski seferlerde şehid olanların ruhları, hem de nerede şehid olmuşlarsa oradan, o zamanki hallerinin hayalleri hâlinde o en uzak veya en yakın hudutlardan uçuşarak, bu ilâhî yapıya doluyorlardı.

Şâirin gözlerinin önünde Malazgird savaşından Sırp Sındığı'na, Kosa'ya, Varna'ya, İstanbul Fethi'ne, Çaldıran, Ridâniye savaşlarına; Mohaç Meydan Muharebesi'ne, Kıbrıs, Girid fetihlerine, Çanakkale muzaferiyetine ve bütün benzerlerine katılmış, orada şehid olmuş veya aynı zaferlerde gazâ hazzını tatmış sayısız atalar uçuşuyordu.

Türkiye'nin nüfusu henüz 18 milyon olduğu bir devrede, yine Süleymaniye'de Bayram Sabahı dolayısıyla bir konuşmasında şâir, aynen şunları söylemişti:

"Ben Malazgird'den beri bütün ölenlerle berâber yaşıyorum. Bence biz on sekiz milyonluk bir millet değiliz. Malazgird'den beri bu vatan için ve bu vatanda ölenler, (hakikatte) biz yaşayanlarla birlikte yaşamaktadır. Bizi, bizim milliyetimizi, bizim yalnız kendimize benzeyen varlığımızı velhâsıl, diünkü, bugünkü Türkiye Türklüğünü vücûda getirenler onlardır. Demek ki biz onsektiz milyon değil, bir kaç yüz milyonluk bir milletiz ve işte milliyetçilik bu demektir".

"Bir türkçü, nazari türkçülükten hakikî türkçülüğe yani Türklüğe gelmelidir. Nazari türkçülük uydurulmuş bir türkçülüktür. Hattâ bu nazariye bâzan günün politikasına göre uydurulmuş olabilir ve her nazariyeci yani politikacı başka türlü uydurabilir".

"Bunun içindir ki bizimle hiç alakası olmayan ırkları hattâ bizi katletmiş olan moğolları, öyle tatarları, nazariyeciler bizden addederler."

Halbuki bizim türklüğümüz bir mukadderat selinden doğmuştur. Biz Malazgird'den sonra yeni bir terkîbiz. Yeni bir devlet, bir vatan ve bir türkçe içinde haşır neşir olmuşuz. Nitekim tatarlar da başka bir terkip-tir, Moğollar da öyle”...

**

Taşı Mağlûb edenler Süleymaniye'de Bayram Sabahı'nın ilk şekillerinden birinde, henüz tamamlanmamış olarak, şu, kendi el yazısıyla karalanmış tasarıda görüldüğü gibi:

بیت غنیمت سواران عسکری ، سرداری
 قاشی یونتموش... ایچسی ، میماری

*Bin ganimet sunarak askeri, serdâriyle
 Taşı yontmuş..... işçisi, mimâriyle*

yollu çizgiler vardır. Uzun zaman içinde işleniş, şiirin bu mısralarını bir gün şu şekle koymuştur:

*Taşımış harcını gaazîleri, serdâriyle,
 Taşı yemiş nice bin işçisi, mîmâriyle.*

Halbuki Türklük, Türkiye topraklarında taşı yontmakla kalmamış, fâtilhlik kudretini taşlar topraklar üzerine de işleyerek vatanın taşını toprağını Türk yapmıştır. Bizden evvel eski Yunan putperestliğine ve Bizans hristiyanlığına sanat eserleri kazandıran taş, bizim bu yurda gelmemizle türklüğün ve müslümanlığın hizmetine girmiştir.

Türklük, târihin eski asırlarında, yaşadığı toprakların büyük mââmûreler yapacak ölçüde bol taşı olmayışından ve devleti, Asya'nın her yerinde itâat altında tutabilmek için, durmaksızın yer değiştiren bir târih kaderi içinde yaşadığından, eski vatanını taştan yapılmış âbidelerle, mimârî mââmûrelerle süslemeğe imkân bulamamıştı. Halbuki Türkiye topraklarında (kendinden evvel taşı hamur gibi yuğurmuş, yontmuş, işlemiş onlanların bıraktığı toprakta) şimdi aynı malzemeye Türk üslûbu-

7) Yahya Kemal'le Konuşmalar'dan. (Henüz neşrolunmamıştır.)

nu işlemek ve tam Türk eseri çehre ve heybeti vermek vazifesindeydi. Taştan âbideler yapmağa alışmamış bir millet olarak burada bu zor işi başarmak ve bizden evvel yapılanlardan daha üstününü yapmak şeklinde bir yukarılık duygusuyla Türk Selçuk ve Osmanlı fâtihleri taşla savaşa girdiler. Süleymâniye Câmii ve küçük, büyük, binlerce benzeri, bu savaşta taşın Türk'e mağlûb oluşuyla zamana gâlip gelişinin eserleri halinde yükseldi.

**Önce Herkes Gibi
Bir Âbide Zannettimdi.**

Millî romantizmini idrâk etmemiş milletlerin, kendi büyüklük devirlerine ve büyük eserlerine karşı bir farkında olmayış halleri vardır. Böyle devirlerde milletler ecdad şâheserleri yanından âdeta

onları görmeksizin geçerler. Onları görebilmeleri için, *destan rûhu* taşıyan bir büyük şâirin oradan geçip bakması lâzımdır. Bu, birçok zamanlar böyledir: Başta *Süleymâniye Câmii* olmak üzere Anadolu ve Balkanlar Türkiye'sini süsleyen nice sanat, îman ve milliyet şâheserlerinin yanından da her gün onbinlerce, yüzbinlerce insan şöyle bir gelip geçer. Kimisi bunların birer câmi olduğunu ancak farkederek. Pek çoğu, taş ve mimâriye bizim millî şahlanışımızın işlendiği, bu mânada şahlanmış bir şâheser yanından geçtiğini farketmez veya düşünmez bile. O eserlerdeki rûha ve büyük mânaya varmak ise çok az kimseye nasîb olur.

Vaktiyle Almanlar, eski Yunan mimârisine hayrandılar. Öyle zamederlerdi ki mimârî denilince yalnız Yunan mimârîsi söz konusudur. Nitekim yalnız *Fidyas*'ın heykelciliği, yalnız *Homeros*'un destanı vardır. Sonra bir gün, kendi *Nibelungen* destanlarının, kendi halk masallarının, kendi almancaalarının ve kendi *Gotik* mimârîlerinin farkına vardılar. Gotik sanatiyle işlenmiş katedraller onlara o zamana kadar göremedikleri bir başka çehreyle göründü. Kendi saf Cermenlik devirlerindeki millî varlıklarının ve millî sanatlarının hayrânı olmağa başladılar. Diğer faktörlerle birlikte, *Alman mucizesi* denilen hâdisenin temelinde işte bu farkında oluş'un kalkındırıcı kudreti vardır.

Süleymaniye'de Bayram Sabahı'nın 3. bölümünde:

*Ulu mâbed! Seni ancak bu sabâh anlıyorum;
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrurum;
Bir zaman hendese'den âbide zannettimdi;
Kubben altında bu cumhûra bakarken, şimdi,
Senelerden beri rû'yâda görüp özlediğim.
Cedlerin mağfîret iklimine girmiş gibiyim.*

mısralarıyla, bu hakikat, Süleymaniye Câmii için söylenir. Şiirin, *Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi* mısraının ilk şekli:

اولو مصیبتی آخوه بوصاحی اظہورم
 بنده بز وراثت اولغله تکرر مفرورم
 اوکه هرکس کی بر آیدم نظر اندیدی
 کهن آلتندم بوصف محمود یاقارنی شیدی

örneğin 3. mısraında görüldüğü gibi: “Önce herkes gibi bir âbide zannettimdi” tertibindedir. Şâir, bu tertibin, “önce herkes gibi, bir âbide zannetmek” şeklini “hendeseden âbide” nüansı ile değiştirmiş ve şüphesiz söylemek istediği, “sade şekilden ve cisimden ibaret” görmenin muazzam yetersizliğini bu ikinci söyleyişte çok daha kuvvetle belirtmiştir. İşte Yahya Kemal’i Yahya Kemal yapan, bizim Türkiye topraklarındaki her türlü zafer ve eserlerimizi “herkes gibi bir âbide” veya “hendeseden âbide” sanıp geçmekten yükselerek, onlarda Türklüğün bütün sanatını, bütün îmânını, bütün felsefesini, bir kelime ile türklüğün dehâsını görmeğe hem de böyle görmeğe muvaffak oluşudur. XX. asırda, bizim millî romantizmimizi idrâk eden ve her idrâkine bize bir şâh-eser hâlinde yazıp sunan şuurlu, şâir, bunun için, Yahya Kemal’dir.

**

Tâ Malazgird Ovasından *Süleymaniye’de Bayram Sabakı’nın ilk şekillerinden birinde:*
Yürüyen Türkoğlu

نه سلیمانی او چک نه معماری سینان
 تا ملازگردن او کندن درویش هارت انسان
 بو خیالندی اوت او صیقل یوتننسه کمالی

*Ne Süleyman’dı o asker ne de mimârı Sınan,
 Tâ Malazgird’in önünden yürüyen sarp insan,
 Bu hayâletti, evet O’du yüziünden belli.*

mısrâları vardır. Bu mısırâlar, dokuz asırdan beri yurdu almak için büyültmek veya korumak için, yüzlerce muhârebede döğüşmüş *sarp insan* "Mehmedcik" de bütün türklüğün toplandığını gösterir. Aynı mısırâlar, şiirin son şeklinde:

*Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türk oğlu,
Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu;
Yüzü dünyâda yiğit yüzlerinin en güzeli,
Çok büyük bir işi görmekle yorulmuş, belli..*

tertibıyla söylenir.

Bu söyleyişte, Türkiye Türklüğünün kuruluşu târihinde Malazgird'in kesin başlangıç olduğu kanâati hâkimdir. Bu Malazgird başlangıcı, şâirin, şiir, nesir, daha bir kısım eserlerinde ısrarla belirtilmiştir. Bunların çok dikkate değer bir örneği, şâirin henüz neşrolunmamış, çünkü bitirilmemiş bir şiirinde söylediği şu mısralardır:

تأسیس کردیم جیتی - دلا اردوستان
او ... اردوستان
دکتر شندورشت
رومانوس - قیصر کورشتا ایله اردوستان
اورمانده صکارا بر ... شهید کیدره وفت
نه قهر و نه شهید اردوستان
جمهر قانی حاکمده شهید اردوستان

*Tâ Malazgird'e çıkar vâir oluşun
O (mubârek) ovada
Romanus Kayser'i görmüşün esir olduğu gün
O zamandan beri her cengine girdin vatanım
Ne kadar def'a şehîd oldun da
Bilmedin kanlı savaşlarda şehîd olduğunu.*

Bu çok mühim şiirin diğer müsveddeleri arasında "Sen Malazgird oluyorken vardın" gibi; "Bu denizlerde bu dağlarda, dokuzyüz senedir"; "Seyre daldın güneşin doğduğunu" gibi söyleyişler görülür. Bütün bun-

lar, Yahya Kemal'in, evvelce belirttiğimiz *destan ruhu*'ndan yükselen özleyişlerdir⁸.

Bu rûh, hem zamânımızda yaşamak, hem de Türkiye târihinin bütün zafer ve şeref sahifelerinde, o sahifeleri yazan ve yaratan atalarla bir arada bulunmak gibi iki ayrı hayâta sahiptir. Dokuzyüz yıl, her savaşta, her zaferde, her âbidenin, her mâmûrenin yapıldığı yerde onları yapanlarla birlikte yaşamış olmak, Yahya Kemal'in büyük hayâtının özelliğidir. Aynı şâir bu rûhu, bir rubâîsinde daha bâriz bir lisanla anlatır. Bu rubâînin:

*Çık tayy-ı zamân et açılır her perde
Bir devr geçir istediğin her yerde.*

mısraları arkasından söylenen:

*Ben hicret edip zamânımızdan yaşadım,
İstanbul'u fethettiğimiz günlerde.*

mısraları, bunu, yâni şâirin, geçmiş asırlarda yaşayan ruhunu belirtir. (Bk. Yahya Kemal, *Rûbâîler*, İstanbul, 1963, S. 10 Yahya Kemal Enstitüsü yayınlarından). Yahya Kemal'in, tarih hâdiselerini, içinde yaşamış gibi yakından bilmek isteyişindeki titizlik de bundandır.

Şimdi, Yahya Kemal'in *Süleymâniye'de Bayram Sabahı* şiiri hakkındaki kendi görüş ve düşünüşünü, bir de kendi cümleleriyle öğreneceğiz. Bu mevzûdaki konuşmasında şâir, aynen şunları söylemiştir⁹:

"Süleymâniye'de Bayram Sabahı, dinî olmaktan ziyade millî bir manzûmedir. Te'lif ederek söylemek lâzımgelirse, esasen müslümanlıktan beri Türk milliyeti İslâm akaidiyle, İslâm imaniyle yuğurulmuş onunla hal-hâmur olmuş, yeni ve ulvî bir terkiptir. Müslüman Türk halkının milliyetini, yâni bu vatana gazâ maksadiyle gelmiş, bu maksadla asırlarca şehid olmuş, vatanda minâreler yükseltmiş, gök kubbeye ezan sesleri salmış bir milletin milliyetini islâmiyetten ayrı olarak düşünmeğe imkân yoktur".

8) Nihad Sami Banarlı, Yahya Kmal Yaşarken. İst. 1959, s. 17.

9) Nihad Sami Banarlı, Yahya Kemal ve İyman, Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası, İst. 1959, s. 27-30.

Süleymâniye'de Bayram Sabahı, Müslüman Türklerin, senede iki defa, kendi öz mîmârileri içinde birleşmelerini terennüm eder.

Şiirde bahsedilen Türkler, ayakları toprağa basan, yaşayan adamlar mıdır?

Evet. Lâkin yalnız onlar değildir. Onlardan evvel yaşayıp şimdi ölmüş ve rûh orduları haline gelmişler de bu Türk câmiasına dahildir.

Şu halde hem ölenler, hem yaşayanlar, senede iki defa bir mâbedde toplanıyorlar.

Süleymâniye'de Bayram Sabahı, işte Malazgird Meydan Muhârebesinden bugüne kadar Türkiye toprağında yaşamış ve yaşayan bütün Türklerin bu toplamışı ve topluluğudur.

Ben Paris'ten avdet ettiğim 1912 senesinden beri¹⁰, gerek şiirde gerek nesirde gerek derslerimde ve sohbetlerimde, 45 seneden beri, muttasıl bu müddeâyı, bu millî itikaadı tekrâr ettim.

Malazgird'den sonra Türkiye toprağında yalnız kendine benzeyen bir türklük vardır. Bu Türklük, kendi ırkından, bağlı olduğu din'den, yaptığı tarih'ten, yarattığı güzel sanatlar'dan, şiirden, mûsikîden, mîmâriden, hâsılı yalnız bu yeni vatandaki yaşayışından, duyuşundan, kendi kader ve kazâsından terekkiüp etmiş bir kitledir.

Burada söylemeliyim ki bana dâir en yalın görüşlerden biri, benim Osmanlı târihine hayran olduğumu ileri sürmek gibi hem yanlış hem noksan iddiâdır. Benim itikaadıma göre yeni vatanın fethi Malazgird'den başlar. Malazgird'den Osmanlı Devletinin zuhûruna kadar Rum Selçûkîleri ve bu devlete tâbi beğlikler. Türkiye'deki Türklüğün temeli kurmuş Türklerdir. Hattâ Süleymaniye'de Bayram Sabahı'nda bu görüş tamâmiyle meydandadır:

Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türk oğlu
Bu nefer miydi?

derken, gözümlün önünde canlanan târih. Horasan'dan Malazgird'e, oradan da İstanbul'a yürüdüğümüz asırlardaki Türk oğlu'nun büyük ve heybetli yürüyüşüdür. Nitekim İtrî şiirinde de Selçûk yürüyüşünden

10) Bu konuşma 1957 Nisanında, Süleymaniye'de Bayram Sabahı'nın Hürriyet Gazetesi'nde, her hafta bir bölümünün intişarı sırasında yapılmıştı.

İtrî'nin ölüm tarihi olan 1712 ye kadar geçen 700 sene kasedilmişdir. Süleymâniye'de Bayram Sabahı'ndaki:

Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi,
Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her ân aradan.

mısraları da yine bu hakikatin ifadesidir.

**

Kendi şiiri hakkında Yahya Kemal'den dinlediğimiz bu cümleler içinde "*Süleymâniye'de Bayram Sabahı, dîni olmaktan ziyade millî bir manzûmedir.*" sözü üzerinde biraz durmak gerekir. Bu sözde, Yahya Kemal'in türklükle müslümanlığı, birbirinden ayrı düşünemeyişi, büyük ve derin bir dikkatin neticesidir. Yahya Kemal'e göre, türklük ve müslümanlık, tarih içinde birbirini arayıp bulan ve buluştukları anda canla ten gibi birleşen ve bu birleşmeden bilhassa Türkiye Türklüğü'nün yeni vatandaki tarihini, fetihlerini, sanatlarını, medeniyetini, büyüklüğünü meydana getiren iki unsurdur. Bu sebeptir ki Türkün millî oluşunda *Türk kanı* kadar kuvvetli bir unsur da *İslâm imânı*dır. Onun, "*Müslüman Türk halkının millîyetini İslâmîyetten ayrı düşünmeğe imkân yoktur.*" cümlesi işte bu gerçeği belirtir.

Şâirin vefatını takip eden aylarda onun dindar bir şâir olmadığını hattâ dinsiz bir şâir olduğunu ileri sürece kadar onu anlatmaktan uzak veya maksatlı yazılar yazılmıştı.

Yahya Kemal'in, bunların aksine, İslâm imânına köklü bir sevgi ve anlayışla bağlı olduğunu söylemeğe ve bunu isbâta ihtiyaç yoktur. Bu şâiri okuyanlar, onun, başta *Süleymâniye'de Bayram Sabahı* olmak üzere *Koca Mustâpaşa* gibi, *İtrî* gibi, *Yol Düşüncesi*, *Atik Valdeden İnen Sokakta* gibi, *Ezân-ı Muhammedî* gibi nice şiirlerinde Türklükle Müslümanlığın bu asıl imtizâcını bir lezzet gibi duyarlar. Bir bakıma bunlar, yeni Türk edebiyatının en üstün dîni-millî şiirleridir¹¹. Çünkü Yahya Kemal, büyük sanatını herhangi bir ideal uğruna vasıta yapan şâir değildir. O, sanatı, sanat için düşünür, sanat için söylerken, duyduğu heyecan vatan içinse onun; iman içinse onun şiirini söyler. Şiirinin, ikisinde de üstün oluşu, ikisinde de tâ içinden duyduğunu söylemesinden-
dir. Bu sebeptir ki Yahya Kemal'in dîni-millî şiirlerinde herhangi öğ-

11) Bakınız : Fevziye Abdullah Tansel, Dini Şiirler, Türk-İslâm Dini Edebiyatı Serisi, No: 3, Ankara 1962.

retici bir vasıf, insanları dine dâvet eden bir nasihat üslûbu ve bir vâiz edâsı yoktur. Ancak "*Mısrâ benim haysiyetimdir.*" diyen büyük şâirin bu mısraları söylerken onları her bakımdan duyarak ve inanarak söylememesi imkânsızdır. Onun, Türk milletinin her yaptığına olduğu gibi, inandığı dine de büyük imanı vardır¹².

Aşağıda kendi el yazısıyla vereceğimiz bir vesika bu büyük şâirin, müslümanlığa nasıl ve hangi kapıdan girdiğini çok açık söyleyecektir. Esasen Yahya Kemal, evvelce neşrettiğimiz hâtıralarında; bizzat elyazısıyla yazıp bıraktığı makale ve hatıra yazılarında, *Ezân ve Kur'an* gibi, *Ezansız Semtler* gibi, *Topkapı Sarayında* gibi, *Bir Rü'yâda Gördüğüm Eyüp* gibi türlü dinî-millî yazılarında hep aynı Türklükle Müslümanlığın birleşmesinden doğan büyük terkîbi yazmış, bütün hayatında her şeyden çok bu terkîbin büyüklüğüne ve ölmezliğine inanmıştır.

Ancak yine onun hâtıralarında şâirin dinî hattâ millî konularda bir takım buhranlar geçirdiği gizlenmemiştir¹³. Fakat onu böyle buhranlardan sonra Türklüğe ve Türklüğün asırlarca uğrunda şehîd olduğu îmana bağlayan duygular daha büyük, daha bilgili olmuştur. Bir misâl olarak, şâir, *Yol Düşüncesi* şiirindeki:

İçimde dalgahı Tekbîr'i en güzel dînin

mısramı böyle bir buhran ânında duymuştur. Bizzat kendisi, bu buhranı ve bu mısram doğuşunu şöyle anlatır:

"1939 da bir Akdeniz seyahati yaptım. Emelim, çocukluğumdan beri zihnimi işgal eden Akdeniz medeniyetinin eserlerini görmektir. Eski târihin en büyük medeniyetlerini yaratan Bahr-ı Sefid iklimi, bende sihirli tesire sahipti. Bu iklim, onun sâhillerinde yaşayan bütün eski kavimlere güzel ve lâzemât eserler yaratma ilhâmı ve kudreti vermişti. Fakat, *Yol Düşüncesi* manzûmesinde de söylediğim gibi, hayatımın el-liğebinci yaşında yaptığım bu seyahat bende ümid ettiğim şevki uyandırmadı. Vatandan uzaklaştıkça, gördüğüm eserler, açılan mesafe nisbetinde bende eski tesirini kaybediyordu. Nihayet İskenderiye'den Beyrut'a gelirken, bu hususta kendisiyle görüştüğüm bir papaza intiba-

12) Yahya Kemal ve İman, s. 2.

13) Yahya Kemal'in Hâtıraları, s. 80-81, Yahya Kemal ve İman, Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası, s. 2-3 v.d. .

larımı söyledim. Medeniyetlerin eserleri bile, demek ki, genç yaşlarda seviliyormuş, dedim. Bu düşüncem, sonradan yazdığım şürde:

Bu gözlerim medeniyetlerin bıraktığını,
Beş on yıl önce görür müydü böyle taş yığını?

misrâlarıyla ifâde ettiğim düşüncedir. Fakat papaz, benim bu müddeâmı doğru bulmadı. Şiddetle itiraz etti:

“— Siz ihtiyar değilsiniz. Bu neş'esizliğiniz de ihtiyarlıktan değildir. Siz, muhtemelen bir rahatsızlık geçiriyorsunuz. Yine muhtemelen, inandığınız bazı şeylere karşı imânınızı kaybetmiş olabilirsiniz. Hâsılı ızdırabınız imân zâfından ileri geliyor. Yoksa imân denilen şey, insana çarmıhta bile haz verir, dedi.

Ben hâlâ inanmıyordum. Neş'esizliğimi yine yaşlılığıma hamlediyordum. Gözlerimin önünde Hazreti İsâ, fakat 33 yaşında olmanın hey'et ve cesâretiyle belirliyordu. Dudaklarımdan: “Hazreti İsâ da genç imiş o zaman” sözleri çıktı.

Fakat gâliba bu papaz haklıydı. Dönüşte hep onun imân hakkındaki vâzih kanaatini düşündüm. Biraz ferahlar gibi oldum. Kendimi mes'ud hissettiğim anlar başladı. Bu, vatana dönmekten mütevellit bir saadet olduğu kadar, en güzel dini kabul etmiş, onun uğrunda asırlarca döğüşmüş, asırlarca şehid vermiş bir milletin kucığına avdet etmekten mütevellit bir haldi.

Mısra henüz söylenmemişti ama:

İçimde dalgalı Tekbîr'i en güzel dinin

musrasındaki sesi ve huzûru duymağa başlamıştım.

Henüz onbeş yaşındayken, Üsküp'te bir Rifâî Tekkesi'nde zikretmiş, Rifâî zikri gibi, insanı, Allah'ın adlarını anarak ve dîni heyecandan ölecek hâle koyarak kendinden geçiren bir âyine katılmış; üstelik, inanmanın güzelliğini hayatta en sevdiği varlık olan annesinden öğrenmiş, müslüman bir Türk olarak Yahya Kemal'in, geçirdiği buhran ne olursa olsun, müslümanlıktan ayrılamıyacağını evvelce *Yahya Kemal ve İman* adlı yazımda belirtmiştim. (Bk. Yahya Kemal Enstitüsü Mecmûası, I, 1959, S. 13-14).

Onun, müslümanlığa o kadar kuvvetle bağlı oluşu ve bağlı kalışı üzerinde bugün daha başka vesikalara sahibiz. Büyük Şâirin, Türk kanıyla İslâm imanından yuğrulmuş yeni bir terkib diye sevdiği Türkiye Türklüğüne ve onun Müslümanlığına gönül verişindeki köklü ve ince sirlardan biri daha bu vesikada açıkça görülecektir. Aynı vesika, şâirin 50 yaşından sonra yazmağa başladığı, henüz neşredilmemiş, hayli dağınık fakat çok kıymetli hâtıralarından bir parçadır ve bu hâtıra parçasının adı *Müslümanlık*'tir:

MÜSLÜMANLIK

"Gerek baba, gerek de ana tarafından sofuluk göreneğine vâris olmadım. İki taraf da kavî müslimandı; lâkin müslümanlığın Ramazanından, bayramlarından, kandillerinden başka şartlarıyla pek meşgul değildiler.

Babam, ve onun babasıyla anası, amcam, halam namaz kılmazlardı. Annemin annesini namaz kılariken görmedim diyebilirim; onun kızları yâni teyzelerimi de sofuluğa mütemâyil görmedim. Hepsinin arasında annem müstesnâ idi. Beş vakitte muntazam değilse bile, zaman zaman namaz kılardı; akşam üstleri ölülere Yâsin okurdu; Peygamber'den ve âhiretten bahsederdi.

Annemin, çocukluğundan beri yanından ayırmadığı, köhne cildli, küçük bir mushafı vardı. Bu mushafın son sahifesinin başında, babamın elyazısıyla benim ve kardeşlerimizin vilâdetlerimizin târihi yazılı dururdu. Garib bir tecellî ile bu mushaf ailemizin temel taşlarından biri telâkki edilirdi. Evin içindeki diğer mushaflarımız ona benzemezdi. İlk sofuluk zevkini annemden almıştım. Ramazan akşamları ölülerimizin rûhuna Yâsin okumayı ondan öğrenmiştim.

Evde bir Muhammediye'miz vardı. Cennetin, cehennemnin ve Sırat Köprüsünün resimlerini onda görmüştüm.

Eğer Rûm'un revânında görürsem ben dilârâ'yı

diye hâlâ mânasını pek iyi kavrayamadığım ve makamla okunduğunu o zaman öğrendiğim bir ilâhî'yi o "Muhammediye" de görmüştüm. Mahalle mektebinde diğer bir ilâhî öğrenmiştim. Bir ilmihal kitabının başında matbû idi:

Elhamdülillah biz müslümânız
Dîn-i mübîne serbestegânız.

misraları ile başlardı. Bir üçüncü ilâhî:

Şol cennetin ırmakları, akar Allah deyû deyû.

ilâhisini de "Muhammediye" den mi nereden, pek iyi bilmiyorum, bir yerden işitmiştim. Yedi sekiz yaşına kadar müslümanlığa dâir edebî mâlûmatım bunlardan ibaretti.

Lâkin müslüman toprağının en harâretli bir çevresinde ikaamet ediyorduk. Evlerimiz İshakiyye Câmî'ne hemen bitişik gibiydi. Evlerimizin önünde geniş mezarlıklar vardı. Kapımızın önünde yüksek bir mezar taşı dikili dururdu; meçhûl bir evliyâyâ atfolunduğu için oradan kaldırılmazdı. Zâten hayli metindi de. Karşımızda Gavri Baba ve Yeşil Baba yatarlardı. Gavri Baba'nın taşı üzerinde: "Melikü'l Mısır Sultan Gavri rûhuna el-fâtiha" yazılıydı; Yavuz Sultan Selim'in eînde ölmeyip firar eden Sultan Gavri olduğu zannedilirdi. Yeşil Baba'nın türbesi, yanımızdaki Kara Orman'ın köşesindeydi. Mimârisi muntazam bir türbeydi. Kitâbesinin ilk mısraını hatırlıyorum.

Eshâbdan Zeyd ibni Erkam olduğu mervî bu zât

Bu mısradan sonra kitâbe devam ederdi. Kandil geceleri bu velîlerin yerleri mumlarla donanırdı. Hâsılı çocukluğumun muhiti uhrevî bir âlem'di. Alaca Câmîi denilen İshakiyye Câmî'nin minâresinden Partal Hâfız'ın ezanlarını dinlerdim. Üsküp'de bir ölü olduğu zaman, minârelerden, halkın "su salâsı" daha okumuşların "temcid" dediği bir nevi salâtü selâm verilirdi. Korkunç ve çirkin bir şeydi. "Su salâsı" gündüz, vakitli vakitsiz verilirdi; üstümde o ân neşe dururdu, sıkıntı başlardı.

Hâsılı muhit âhiret havasıyle doluydu. Mâmafihi, babamla gittiğim bayram namazlarından başka ibâdet bilmezdim.

İlk sofuluğum, onüç yaşında annemin ölümüyle başladı. İsa Bey Câmîinde annemin rûhuna her akşam Yâşin okumağa başladım. Müslümanlık âlemine o kapıdan girdim diyebilirim¹³⁾.

**

Bu mevzûu bütünleyen diğer yeni bir vesika da şimdi Yahya Kemal Müzesinde asılı Mayıs Yirmidokuzuncu Günü sözleriyle başlayan bir elyazısıdır. Bu yazıda Yahya Kemal, bir 29 Mayıs gününü İstanbul

13) Şairin elyazısıyla yazılı bu vesikanın fotoğrafları, bu makalenin sonundadır.

surları dibinde geçirdiğini anlatır. 1453 senesinde bir 29 Mayıs sabahı fethedilen İstanbul'un alınışını yine İslâm imâniyle Türk gücünün birleşmesinden doğan bir hâdise manzarasında görür. Bu görüşünü bilhas-sa şu sözleriyle belirtir: "857 deyinçe İslâm'ın İstanbul'a girdiğini hisse-diyoruz, bu rakamda anlı şanlı bir tınnet var; 1453 deyinçe bil'âkis Bi-zans'ın Türklere mağlup oluşu idrâk olunuyor, bu rakamda bir can çe-kişme, bir ufûnet, bir günnük kokusu var. Bu rakamların biri müslüman biri değil.

İstanbul fethini tattığım bu son üç senede daha az üzüldüm. Bu vak'a Türklüğün ve İslâmın hem en güzel hem de en büyük merhalesi-dir. Hâlâ bugün bu saat Marmara'dan Haliç'e sür hızasınca giden yol-da canlı bir halde de bulunuyor; bahârın böyle bir gününde, biz m ü s - l ü m a n l a r a çiniden yeşil bir kelime gibi görünen "feth" i hissede-ede bu yoldan geçen'ler m ü s l ü m a n l ı ğ ı n en derin zevkini du-yanlar¹⁴⁾.

Son Bölümler

Süleymaniye'de Bayram Sabahı, karşı dağlarda gül bahçeleri tutuşmuş gibi, gökle yerin koyu bir kırmızılıkla ayrılmağa başladığı anda, gökte top sesleri gürlmesiyle devam eder. Bu top sesleri yalnız İstanbul ufuklarından, hattâ yalnız bu gün sahip olduğumuz Türkiye topraklarından gelmez. Çoktan beri kaybettığımız eski vatanlardan da gelir. Şâir, tarihte yaşayan bir ruh haz-zıyla, bütün imparatorluk Türkiyesinde yaşanan bir bayram sabahının kıt'alar dolduran sesini ve saadetini duyar. İmparatorluğun heybetli devirlerinde yüzlerce şehrin birbirine en gür bir Türk-Osmanlı sesiyle, top sesleriyle haykırdığını, bu heybetli seslerle bayramlaştığını duyup bu hazı yeniden yaşar. Top sesleri bir bayram müjdesi gibi ufuklardan ufuklara çarparak dalgalanır. Bu arada deniz ufkunda duyulan top seslerinin yankılarında en büyük denizcimiz Barbaros'un donanmasını gör-düğünü hisseder. Bu hissini önce:

چو در اوزاقدره بو طون بیلر فردیه کلور - ؟
باروس بیله دونقانه بفرده کلور - ؟
آظردنی ؟ قوندنی ؟ جوار دنی ؟ ...
هر افق دره دونقانه ای یوز بارم کی
کی دونقانه ای کوردکارتی رزیه کلور - ...
او مارن کی هاکی ظفردیه کلور - ؟

14) Yahya Kemâl Müzesinde asılı elyazısından.

*Çok uzaklarda bu top sesleri nereden geliyor?
 Barbaros, belki, donanmayla seferden geliyor!
 Adalar'dan mı? Tunus'dan mı? Cezâir'den mi?..
 Hür ufuklarda donanmış ikiyüz pâre gemi...
 Yeni doğmuş ayı gördükleri yerden geliyor..
 O mubârek gemiler hangi zaferden geliyor?*

mısrâlarıyla söyler. Bu mısralar Beşiktaş'daki Barbaros Heykeli'ne de ilk iki kelimesi *Deniz ufkunda* sözleriyle değiştirilerek yazılır. Fakat o günlerde şâir *Edip Ayel*, bu şiiri tenkid eder. Dördüncü mısradaki *yeni doğmuş ayı* kelimelerini bir hayvan yavrusunun doğuşu gibi hisseder. Böyle anlaşılacak şâir için hayli kırıcı olur. Sözü, yazılışın yardımıyla

Yeni doğmuş ay'ı gördükleri yerden geliyor...

sûretinde yazdırır. Fakat bununla da içi rahat etmez, bu mısraı değiştirmeyi düşünür.

Halbuki mısra, bu şekliyle güzeldir. Hilâl'i görmek için denize açılan donanma'nın yeni doğmuş ayı görünce bayram topları atarak ve bütün yelkenlerini açarak, son hızla limana gelişindeki güzelliği söyler. Çünkü Ramazan Bayramı'nın ilk iki gününde oruç tutmak haramdır. Bir büyük hatâ olmasın diye, o asırlarda bayram ayının görülmesi muhtemel akşamlarda yakın dağlara, uzak kırlara atlılar yollanır. Marmara'ya, Karadeniz'e donanma gönderilir. İlk ay'ı her kim görürse ya atları çatlatırcasına koşturarak, ya yelkenleri denize yatacakmış gibi fora ederek, gelip haber verirler. Bilhassa hilâl'i, gemiler görecekt olursa, bunlar harp gemileri olduğundan, limana, toplar atarak hem ayı gördüklerini hem de bayramı ilân ederek gelirler. Duyulan top sesleri, böylece, büyük bayram sesleridir.

Yahya Kemal, şiirinde bu güzel vazifenin *Barbaros* tarafından yapıldığı asrı düşünür. Onun zevkini tadar. Hattâ top seslerinde iki ayrı bayramın müjdelerini duyar: *Barbaros*, hem kazanılmış bir *zafer*'den dönmekte hem de bu geliş hilâl'in görüldüğü bayram gecesine rastlamaktadır. Deniz ufkundan gelen top seslerinde bu iki büyük müjdenin neş'esi ve heybeti vardır.

Fakat, işte olan olmuş, şâir rûhu bir defa kırılmıştır. Dostlarının, talebesinin, bu meyanda benim, "Bu mısra böyle kalmalıdır siz o yanlış okuyuşa, hele o yersiz anlayışa kırılmayınız. Bu mısra bu hâli ve bu mânasiyle güzeldir" diye direnişlerimiz bir fayda vermez. Mısra değişir ve:

Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor...

şeklinde herhangi bir iltibâsa mahal bırakmıyacak bir söyleyiş alır. En mühimmi, bu değıştirme bir anda, bir günde, bir yılda değil, bir mısra üzerinde en az on yıl yaşanan bir ıztırabın buhranları arasında yapılır. "Mısrâ benim haysiyetimdir" diyen bir büyük şairin, yalnız bir mısra için, yıllarca çektiği doğum sancılarını söyler. Bu arada bu bölümün ilk mısraı da değışerek: "Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?" vuzûhuna götürülür.

**

Bununla beraber, engin bir coğrafyadaki vatan şehirlerinin birbirlerine top uğultularıyla seslenmesi şâiri o kadar mes'ud eder ki, bu hayâlin şiirde hattâ uzamasını ister. Bu yolda bir gün doğacak *en güzel mısraları* bulmak için bu büyük şiiri yılarca bekletir. Bir taraftan da:

بوصاح آسني
بوتوبير بر بیتی

. Bu sabah âyini
Yaşıyanlarla ölenler buluyor birbirini

gibi mısraları tamamliyerek, bir bayram sabahı her bakımdan mukaddes bir çatı altında buluştuklarını âdeta yakından gördüğü ruhlarla, yaşıyan müslümanların büyük telâkisini yine en güzel mısralarla söylemek için derin gayret sarfeder.

Şiirin bilhassa beşinci, altıncı, yedinci bölümlerini hep aynı top sesleriyle dalgalandırmak ister. Bu son bölümleri yakın dostlarına defalarca okur. Onların dinleyişlerini en keskin bakışlarla takip eder. Bu anlarda yaşlı şâirin, hayatının büyük imtihanlarından birini veren bir çocuk heyecanıyla, âdeta mâsum duygularla duygulanması, seyrine doyum olmayacak kadar büyük, mânalı ve asıl manzaradır .

Hangi söyleyişin, şiiri anlıyanlar üzerinde daha tesirli olduğunu anlamak için karşısındakilere bakışı da bu sefer onları imtihan eden bir başka sanat hâdisesidir.

Fakat şiirin, bu gidişle, bitirilmesi çok uzun sürecektir. Halbuki şairin yaşı yetmiş dördtür. Müzmin bir barsak kanaması, onu, için için eritmekte; en mühimmi çok yorulmaktadır. Bu arada 1956 Martından başlayarak, her hafta, Hürriyet gazetesinde bir şiir yayımlamaktadır. Her şiirin tamamlanışı, son şeklini almış olduğuna kanaat getirişler, yeni harflerle yazılışı, dizilişi, def'alarca tashihi de onun için zevkli bir meşgale, âdetâ hayatının son saadeti olmakla beraber, bu çalışmalar hiç de az yorucu değildir.

Bereket versin neşredilen her şiirin vatan sathında uyandırdığı güzel akisler, bunları şaire ya bizzat gelerek yahut mektup göndererek bildirmek isteyenlerin çokluğu onu sevindiriyor, ona hamle gücü veriyor.

Fakat bütün bunların yanında *Süleymâniye'de Bayram Sabahı* şiirinin yarım kalması, bitirilememesi ihtimâli de bütün acılığıyla mevcuttur. En mühimmi bu şiir bitmedikçe şairin *Kendi Gök Kubbe'miz* adıyla yayımlanacak büyük şiir kitabı da tamamlanmış olmayacak. Çıkamıyacak. Çünkü bu kitabın adı, bu büyük şiirin üçüncü mısraındadır ve şair, şiir kitabını neşredebilmek için bir ömür boyunca onun başına *Süleymâniye'de Bayram Sabahı*'nı koyabilmek için beklemiştir. İleri sürülen başka sebepler hep bahânedir. Bir çokları da başkalarının yakıştırması veya uydurmasıdır.

1957 başında, sıra *Se'imnâme* şiirinin yedi hafta süren intişârına gelmiştir. Bu târihte şair, Cerrahpaşa Hastahanesinde tedâvidedir. Kendisine bu şiir bittikten sonra artık sıra en büyük şiire geldi diyorum. Ancak yarı memnun gülümsüyor. Âdetâ bu şiiri bitireceğinden ümidi kesilmiş gibi haller geçiriyor. Yine de araya Hayyam Rubâîlerini Türkçe Söyleyişler'inden koyalım. Daha başka şiirler koyalım. Hastahaneden çıkınca büyük gayretle bu şiiri bitireceğine, birgün, âdetâ kat'î söz veriyor.

Birlikte son üç parçayı okuyoruz. Bir gün, ikinci gün, üçüncü gün, hep bu üç yarım parça nasıl bütünlenecek? Hep o büyük vatan şehirlerinden gelen top sesleri, bir monotonluk meydana getirirmeden, her biri bir başka şevki söyleyerek nasıl sıralanacak? Şair hemen hiçbir şehrin adını fedâ etmek istemiyor. Bir tek şehri eksik bırakırsa ona öyle geliyor ki zâten bir nicesi elimizden gitmiş bu aziz şehirler, bu sefer büsbütün unutulacak; onları, bir destan şiirinde artık kim toplayacak? Hangi vatan şairi, onların bir zamanlar bugünkü vatanımız gibi bizim oldukları-

nı söyleyecek? Onların hâtıralarını olsun unutursak, bu şehirleri Türk vatanına katmak için asırlarca şehîd olmuş, Mehmedcik'lerin artık bir bayram sabahında olsun, o güzel, o şeffaf ruhlarıyla, bir Süleymâniye kubbesinde toplanmak istemiyeceklerini düşünüyor, bunun sızısını duyuyor.

Öte yandan her ismi bir bir sayış, *hâlis şiir* için imkânsız bir tekrar havası yaratacak. Bir gün, kendisine ezile büzüle bir fikrimi söylüyorum:

“Üstâdım, diyorum, acaba bu son üç parçayı üç ayrı bölüm yerine iki bölümde toplamak istemez misiniz? Bana öyle geliyor ki o zaman bunlara yeni mısraların ilâvesine ihtiyaç kalmıyacaktır. Bunlar birleşirlerse şiir hattâ bitmiş olacaktır. Bu sözler Yahya Kemal'de Kristof Kolomb'un yumurta hikâyesi gibi bir tesir uyandırıyor. Üzerinden büyük bir yük alınmış bir insan ferahlığıyla:

“Sen galiba doğruyu söyledin, diyor, o beklediğim mısralar, mevcutların tekrarı olacaktı. Top sesleri içinde daha başka şehirlerin adlarını saymak istiyor, fakat bu şehir adlarının da onları söyleyecek mısraların da bir tekrar havasından uzak kalmalarının sırlarını arıyordum. Ancak bu, bana muvaffak olunması imkânsız görünmeğe başlamıştı. Şiirin yedi bölüm olmasına çok alışmış olacağım ki onu daha dar bir kadroda tamamlamak hatırıma gelmedi. Şimdi senin dediğini deneyeceğim, olur-
sa, bunun benden çok seni sevindireceğini biliyorum”.

Bu, mes'ud bir konuşma olmuştur. Yahya Kemal, bir hafta içinde şiiri bu son kadroya göre tamamlıyor. Yeni mısralar ilâvesi şöyle dursun, mevcutların da bâzılarını, hemen her şiirinde yaptığı gibi kadro dışında bırakıyor. Çünkü Yahya Kemal için uzun söylemek değil *hâlis şiir*'i söylemek alışkanlıktır.

Süleymâniye'de Bayram Sabahı bitmiş ve bu şiirin bitmesi elli yıldan beri beklenen bir şiir kitabının *Kendi Gök Kubbemiz*'in de intişarı için artık hiç bir engel bırakmamıştır.

1956-1957 de Hürriyet gazetesinde 54 haftadan beri her pazar onun bir şiiri yayımlanıyor. Bu güzel fakat müşkil işi, şiirlerinin her harfine dikkat ederek, üzerime alışım onu memnûn ediyor. 7 Nisan 1957 de, yani 55. hafta, *Süleymâniye'de Bayram Sabahı*'nın neşrine başlıyoruz. Bu haftalar şâirin yeniden çok mes'ud olduğu haftalardır. *Kendi Gök Kubbemiz*'in bana def'alarca yaptırdığı plânları da bu haftalarda tamamlanı-

yor. Ne yazık ki ancak vefâtından sonra, fakat kendi yaptırdığı plânla onun rûhunu şâd edecek şekilde basılıyor¹⁵.

**

Süleymânîye'de Bayram Sabahı'nın son bölümü yıllarca evvel,

خوبیوم - یاقه بونا رام صبح
دولیدم دوقوز سنهک یرواہی

*Doluyum başka bir âlemle bu bayram sabahı,
Gördüm ufkumda dokuz yüz senelik ervâhı.*

heyecânıyla ve bu iki mısra içinde bitirilmişti. Fakat Yahya Kemal, “Ulu Mâbed’de karıştım vatanın birliğine” demek, hele şiirin sonunda âdetâ “çok şükür Tanrıya” diyebilmek için bu iki mısraı yeter bulmamış ve büyük şiirini:

*Ulu mâbedde karıştım vatanın birliğine
Çok şükür Tanrı’ya, gördüm bu saatlerde yine
Yaşayanlarla berâber bulunan ervâhı.
Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı.*

gibi, şâhâne bir söyleyişle bitirebilmek için de kim bilir kaç sene beklemişti.

**

Dil Güzelliği

Süleymânîye'de Bayram Sabahı, denilebilir ki, baştan sona, îman nûruyla aydın kelimelerle söylenmiş, bir nurlu şiirdir. Hristiyan an’anesinin, peygamberlerini çarmıha germekten doğan vicdan azâbiyle karanlık, kilise mimârîsi yanında bilhassa Türk-İslâm mâbedlerinin nurlu yapılarındaki beyaz mimârî, bu şiirde, âdetâ kelime kelime işlenmiştir. Şiirin, daha: “*Artarak gönlümün aydınlığı her sâniyede*” mısraiyle başlayan bu aydın rûh, bütün şiir boyunca devâm eder. Sözleri arasında nûr, ziyâ, ışık gibi kelimeler bulunmayan mısralarda bile tılsımlı bir aydınlık vardır. Havayı boydan boya

15) Kendi Gök Kubbemiz, Yahya Kemal Külliyyatı, I, İstanbul 1962. Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı (İkinci basılış, 1963)

dolduran hâyâletler, bu heybetli manzarada birer nûrdan vücuddurlar. Şiir, “*Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı*” mısraıyla ve yine ışıklar içinde biter.

Bu şiiri, boydan boyda nûrdan mısralarla örülmüş gösteren büyük bir sır şiirin lisânındadır. Çünkü,

Türkçe ağızda anımdın sütiüdür

diyerek ve bir şiiri üzerinde bâzan kırk yıl işleyerek, Yirminci Asır Türkiye Türkçesi'ne en üstün seviyeyi veren Yahya Kemal, *Süleymânîye'de Bayram Sabahı* şiirini de böyle bir şiiri teremmüm edebilecek en seçme kelime ve deyimlerle işleyerek, onu, Sinan'ın mâbed yapısındaki dehâya uygun bir dil ve şiir mîmârisiyle örmüştür. Bir misâl olarak:

*Büyük Allâhı anarken bir ağızdan herkes
Nice bin dalgalı Tekbîr oluyor tek bir ses;
Yükselen bir nakarâtın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelestî!*

mısralarında “Büyük Allah”, “dalgalı Tekbîr”, “büyüyen velvele” ve tuğlar'la at yeleleri'nin yanyana gelmesinden doğan dil ve mâna terkihi mısraların umumî mûsikîsi içinde öyle birleşmiştir ki bu şiiri ancak XX. asırda, türkçenin ulaştığı bu en yüksek seviye ânında söylemek mümkündür. Aynı şiirin:

*Kadın erkek ve çocuk, gönlü dolanlar, yer yer,
Dinliyor hepsi büyük hâtıralar rüzgârını,
Çaldıran top'ları ardınca Mohaç toplarını.*

mısralarında da aynı seçme sözler, seçme vak'alar, seçme sesler ve seçme hâtıralarla işlenmiş bir ses ve söz kompozisyonu nağmelenmiştir. Bu öyle tılsımlı söyleyiştir ki Yahya Kemal, topu topu yirmi bin kelime-lik bir türkçe içinden seçilmiş sözlerle fakat yüzbin kelimesi olan fransızcanın veya 125 bin kelimesi olan İngilizcenin söyleyebileceği bir ifâde kudretine ulaşmıştır. Kısaca, *Süleymânîye'de Bayram Sabahı* şiirinde Türk dili o üstün seviyeye yükselmiştir ki, bu şiiri, eğer o muhteşem fransızcasıyla, *La Légende des Siecles: Asırların Efsânesi* şâiri Victor Hugo söyleseydi, ancak bu kadar söyleyebilir, belki de böyle ve bu güzellikte söyleyemezdi.

Es r ve vesikalar:

SÜLEYMÂNÎYE'DE BAYRAM SABAHI

Artarak gönlümün aydınlığı her s niyede,
Bir meh betli sab h oldu Süleymaniye'de.
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi
Yer yer aksettiriyor m vile en manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her  n aradan.
Gecenin bitme e y ztuttu u andan beridir,
Duyulan gökte kanad, yerde ayak sesleridir.
Bir geli  var!.. Ne mübârek, ne gar b âlem bu!..
Hava boydan boya binlerce hay letle dolu...
Her ufuktan bu geli  eski seferlerdendir;
O seferlerle  cılmış nice yerlerdendir.
Bu s k nette karı tık a karanlıkla   ık,
Yürüyor, durmadan, insan ve hay let karışık;
Kimi gökten, kimi yerden      p her kapıya,
Giriyor, birbiri ardınca, ilâhî yapıya.
Tanrının mâbedi her bir tarafından doluyor
Bu saatlerde Süleymâniye târîh oluyor.

Süleymâniye'de Bayram Sabahı : Mısr lar arasındaki geniş aralıklar, şiirin,   iri tarafından bu şekilde belirtilmesi istenilen bölümleridir.

Ordu-milletlerin en çok döğüşen, en sarpi
 Adamış sevdiği Allâhına bir böyle yapı.
 En güzel mâbedi olsun diye en son dînin
 Budur öz şekli hayâl ettiği mîmârînin.
 Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi
 Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi;
 Taşımış harcını gaazîleri, serdârıyla,
 Taşı yenmiş nice bin işçisi mîmârıyla.
 Hür ve engin vatanın hem gece hem gündüzüne
 Uhrevî bir kapı açmış buradan gökyüzüne,
 Tâ ki geçsin ezeli rahmete rûh orduları..
 Bir neferdir bu zafer mâbedinin mîmârı.

Ulu mâbed! Seni ancak bu sabâh anlıyorum;
 Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrûrum;
 Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi;
 Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi,
 Senelerden beri rû'yâda görüp özlediğim
 Cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim
 Dili bir, gönlü bir, îmânı bir insan yığını
 Görüyor varlığının bir yere toplandığını;
 Büyük Allâhı anarken bir ağızdan herkes
 Nice bin dalgalı Tekbîr oluyor tek bir ses,
 Yükselen bir nakarâtın büyüyen velvelesi,
 Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi!.

Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri
 Dinliyor vecd ile tekrâr alınan Tekbîr'i;
 Ne kadar sâf idi sîmâsı bu mü'min neferin
 Kimdi? Bânîsi mi, mîmârı mı ulvî eserin?
 Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türkoğlu
 Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu,
 Yüzü dünyâda yiğit yüzlerinin en güzeli,
 Çok büyük bir işi görmekle yorulmuş belli;
 Hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz
 Her zaman varlığımız, hem kanımız hem etimiz;

Vatanın hem yaşıyan vârisi hem sâhibi o,
Görünür halka bu günlerde tesellî gibi o,
Hem bu toprakta bugün, bizde kalan her yerde,
Hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde.

Karşı dağlarda tutuşmuş gibi gül bahçeleri,
Koyu bir kırmızılık gökten ayırmakta yeri.
Gökte top sesleri var, belli, derinden derine;
Belki yüzlerce şehir sesleniyor birbirine.
Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?
Üsküdar'dan mı? Hisar'dan mı? Kavaklar'dan mı?
Bursa'dan, Konya'dan, İzmir'den, uzaktan uzağa,
Çarpıyor birbiri ardınca o dağdan bu dağa;
Şimdi her merhaleden, tâ Beyazıd'dan, Van'dan,
Aynı top sesleri, bir bir, geliyor her yandan.
Ne kadar duygulu, engin ve mübârek bu seher!
Kadın erkek ve çocuk, gönlü dolanlar, yer yer,
Dinliyor hepsi büyük hâtıralar rüzgârını,
Çaldıran topları ardınca Mohaç toplarını.

Gökte top sesleri, bir bir, nerelerden geliyor?
Mutlakaa her biri bir başka zaferden geliyor:
Kosva'dan, Niğbolu'dan, Varna'dan, İstanbul'dan.
Anıyor her biri bir vak'ayı heybetle bu an;
Belgrad'dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar'dan mı?
Son hudutlarda yücelmiş sıra-dağlardan mı?

Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?
Barbaros, belki donanmayla seferden geliyor!
Adalardan mı? Tunus'dan mı, Cezâyir'den mi?
Hürr ufaklarda donanmış iki yüz pâre gemi
Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor;
O mübârek gemiler hangi seherden geliyor?

Ulu mâbedde karıştım vatanın birliğine,
Çok şükür Tanrıya, gördüm, bu saatlerde yine
Yaşıyanlarla berâber bulunan ervâhı.

Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı.

سليمانيه صبحي بايرام صبحي

- 0 -

قارشی طافردو طوتوتسه کین کل باخویرسی
 قویو ب قیدینه یکه کوکدن آیدینه یی
 گوکده طوی سدر وار، بلی، ده دین ده رینه
 بکه یوزرجه شهر ~~سینور~~ سینور ب جینه
 چوده یاقیننه بیوسلر چوده اوزاقرنش؟
 اسکاردنش؟ هه-رنش؟ ق واقارنش؟
~~بوسه دن، قونیرن، اندیرن، اوزاقرن اوزاخه~~
 هر یوزرجه بیه آ-رنجه اوطاقدنه بوطاخه
~~طوطوتسه کین کل باخویرسی~~
~~طوطوتسه کین کل باخویرسی~~

نقد رونیولو، آتین دمارن بدست
 قارینه آتک کوچوبوه، کوچوبوه رونیولو، بیه
 ریشیر-هیس بدیون خاطره روزگارین
 جالدران طویر آردنه، مباح طویرین
 چیرک

هیمه هیمه دن، کابینه یون، داندن
 عین طویر سدر، پوپ، کویو، هیدن.

Süleymâniye'de Bayram Sabahı'nın Yahya Kemal tarafından 1957 Nisanında bitirilen son kısımları: Şair, yukarıdaki bölümün 9-10, mısralarını son dakikada değiştirmiş ve evvelce:

Vatan ufkundaki her merhaleden, tâ Van'dan

Şimdi top sesleri bir bir geliyor her yandan

şeklinde söylediği bu mısraları 5 Mayıs 1957 de, Hürriyet Gazetesinde intişar ettiği gün; yukarıdaki şiirin altına elyazısıyla yazdığı şu son şekliyle yayımlamıştır:

Şimdi her merhaleden, tâ Beyazıd'dan Van'dan,

Aynı top sesleri, bir bir, geliyor her yandan

سایه صبحی
۶

گدگد • طوبی سلسی ، سیر ، نره رذن کلیر ؟
صیر بر خاطره نیت قلقلی ~~کلیر~~ برون کلیر ؟
توصوه دن ، نیکیلیر ، وارنده ، استایلیر !..
آنچو ، هریر ، بدوقعی ، حدتد بدآن ..
بلخارنیه کی بوری ، آکری و اوپاردن ؟
صوت صودوده ، یروصله صید لخنارنیه ؟

رن افقده • برده سلس نرن کلیر ؟
بارباروس بیک دوشنایم سفور کلیر !..
آکله رذن ؟ نکوشنیه ؟ بشارنیه ؟
حد افقده • ~~دوشنایم~~ ایله یوزباره گت
یک طرفه آید باقدنارس برون کلیر ؟
اومارت کلیر هانک ~~کلیر~~ کلیر ؟

اولوبده • یتم وفتیک بکنه ،
جوده شکر شکریم گوروم ، برسانکده نی
یاث یاندم ، یاب بونان اداوه .
عددی در کوشتم انقیضه بو یانیم صبحی .
صوت
کلیر

مطلقا هریر ب باتقه نطقدن کلیر ؟
توصوه دن ، نیکیلیر ، وارنده ، استایلیر !..
آنچو ، هریر ، بدوقعی ، حدتد بدآن ..

Kendi elyazısıyla, Süleymâniye'de Bayram Sabahı'nın son bölümü: Şair, yukarıda:

Gökte top sesleri, bir bir, nerelerden geliyor?

Hep birer hâtıranın kaldığı yerden geliyor:

mısrâlarını da son dakikada değiştirmiş ve yukarıdaki ikinci mısraı:

Mutlakaa herbiri bir başka zaferden geliyor:

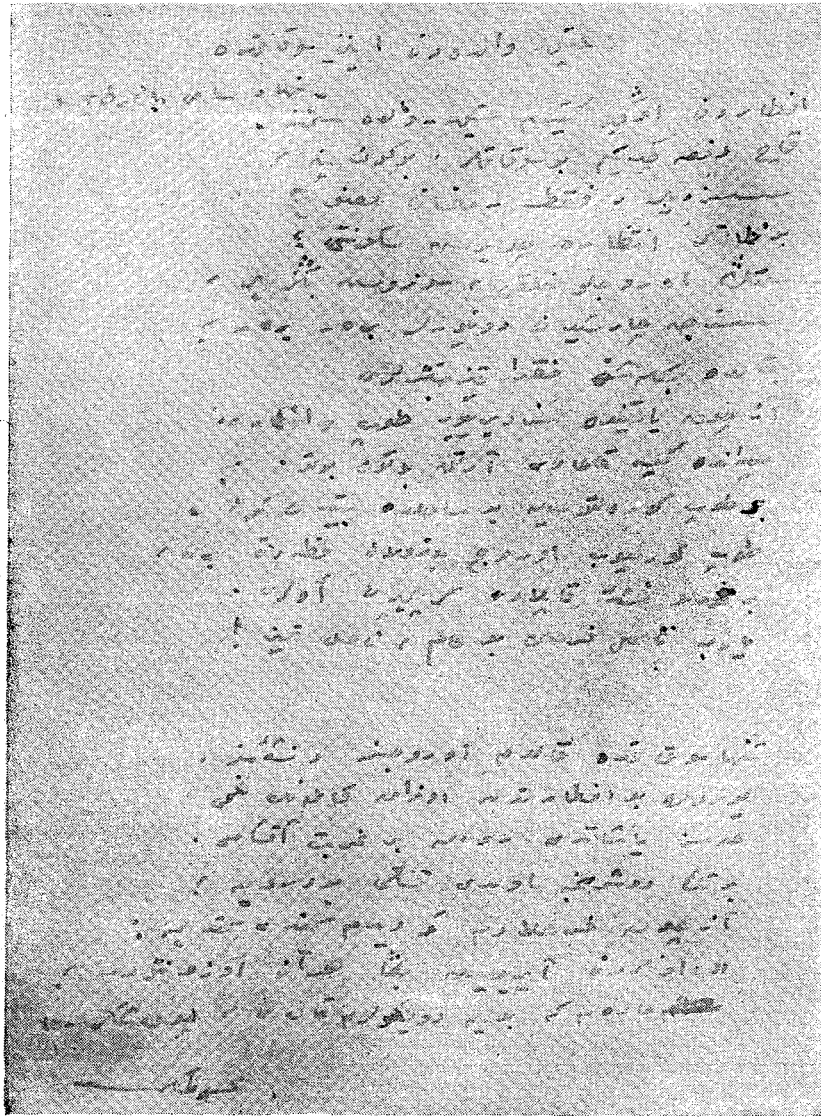
şeklinde, dördüncü mısraı da:

Anıyor, herbiri, bir vak'ayı heybetle bu an

şeklinde söylemiştir.

[illegible]

4

Yahya Kemal'in diğeri bir dini şiiri: Atik Valde'den İnen Sokakta. (Yeni Türkçe için bakınız: Fevziye Abdullah Tansel, **Dini Şiirler**, Türk-İslâm Dini Edebiyatı Serisi, No: 3, s. 111.)